

Występowanie włośnicy u dzików i świń w Polsce w latach 2003-2009

MARIAN FLIS

Zakład Ekologii Zwierząt i Łowiectwa Wydziału Biologii i Hodowli Zwierząt UP, ul. Akademicka 13, 20-950 Lublin

Flis M.

Incidence of trichinosis in wild boars and swine in Poland in 2003-2009

Summary

The study was aimed at evaluating the incidence of trichinosis in wild boars and swine in Poland in 2003-2009. The wild boar population and hunting exploitation of this species were also analysed.

During the period studied, the number of trichinosis cases decreased by more than 80% in swine but increased by more than 150% in wild boars. The percentage of trichinosis cases diagnosed in swine as compared with wild boars decreased from 36.2% to 2.5%. Trichinosis was diagnosed most often in western and northern parts of Poland, whereas the least cases were found in southern and eastern regions. This fact is directly attributable to the increase in the wild boar population as well as a different distribution of these animals in particular regions of Poland. The increase in the wild boar population, especially in western and northern regions of Poland, results mainly from larger forest areas in those parts of the country and from intensified agriculture, associated with the cultivation of common maize as a basic fodder crop. All these factors, through their direct and indirect influence on the wild boar population, have increased the reproduction potential of boars. Moreover, the rapid growth of the population resulted in the need to enlarge hunting areas, which led to an increased supply of wild boar meat on the market. The growing number of trichinosis cases among wild boars increases the risk of infection in humans. It is therefore necessary to observe the obligation of examining wild boar meat for trichinosis whenever the meat is taken for personal use.

Keywords: trichinosis, wild boar, pig, Poland

Zwierzęta łowne dostarczają znacznych ilości mięsa wysokiej jakości, tak pod względem smakowym, jak i zdrowotnym. Spożycie dziczyzny w naszym kraju systematycznie zwiększa się, co uwarunkowane jest wzrostem liczebności, a tym samym również łowieckiego pozyskania dzikich ssaków kopytnych, głównie z rodziny jeleniowatych oraz dzików. W naszym kraju rokrocznie pozyskiwanych jest ok. 35 tys. jeleni, 3 tys. danieli, 150 tys. saren i 200 tys. dzików (1). W ostatnich latach, ze względu na możliwości tzw. sprzedaży bezpośredniej tusz zwierząt łownych, dziczyzna staje się coraz bardziej popularna nie tylko wśród myśliwych, ale i ogółu społeczeństwa. O ile mięso pozyskanych zwierząt z rodziny jeleniowatych w większości trafia na rynek krajów Europy Zachodniej, to mięso dzików, głównie ze względu na jego cenę, w większości trafia na rynek krajowy. Każdy surowiec mięsny przed przekazaniem do sprzedaży podlega urzędowemu badaniu sanitarno-weterynaryjnemu. W przypadku świń domowych, nutrii, dzików i koni mięso podlega urzędowemu badaniu na obecność włośni. Obowiązkowe badanie dziczyzny na obecność włośni

uwarunkowane jest częstym występowaniem tego pasożyta u mięso- i wszystkożernych zwierząt wolno żyjących. W Polsce włośnię najczęściej stwierdzane są u dzików, u których występują w zależności od okresu od tysiąca do kilku tysięcy razy częściej niż u świń domowych (9, 12, 13). Obecność włośni w naturze jest jednym z decydujących czynników wpływających na pojawienie się włośnicy u zwierząt domowych i ludzi (10, 11), czemu sprzyjają specyficzne, a zarazem nakładające się cykle rozwojowe pasożyta, tzw. synantropijny, nieodłącznie związany z działalnością człowieka oraz naturalny, określane jako leśny (2, 3).

Występowanie włośnicy jest zróżnicowane w poszczególnych latach i rejonach kraju, co ściśle wiąże się z liczebnością dzików będących podstawowym rezerwuarem tego pasożyta. Jednocześnie, w porównaniu do państw Unii Europejskiej, pod względem liczby zachorowań na włośnicę od kilku lat Polska znajduje się w ścisłej czołówce. Ogólnie liczba zachorowań Polaków na włośnicę stanowi od 30% do ok. 60% wszystkich przypadków stwierdzanych w krajach Unii Europejskiej (9).

Celem badań było określenie występowania włośnicy u dzików i świń domowych w okresie ostatnich 7 lat, na tle postępującego wzrostu liczebności populacji dzików w naszym kraju.

Materiał i metody

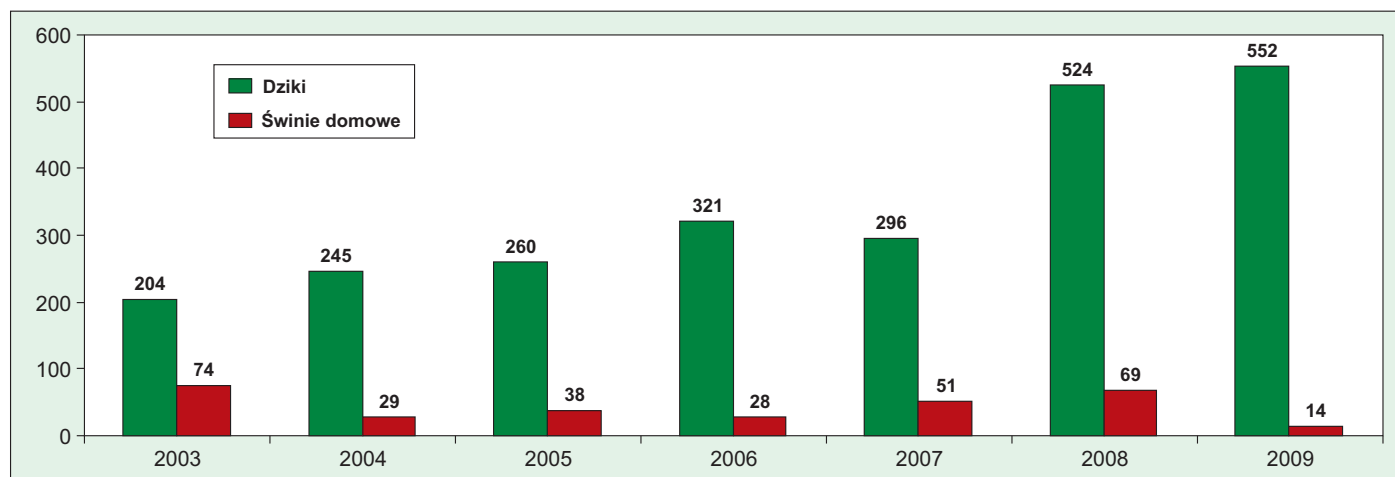
Dane do badań pochodziły ze sprawozdań RRW-6 dotyczących liczby przypadków włośnicy stwierdzanych u dzików i świń domowych. Statystyki dotyczące okresu 2003-2007 obejmują wyłącznie zwierzęta zbadane w zakładach przetwórczych. Z kolei dane z ostatnich dwóch lat uwzględniają zarówno dane dotyczące urzędowego badania w zakładach przetwórczych, jak i indywidualnych próbek dostarczanych do badań. Dodatkowo wykorzystano również informacje dotyczące liczebności i pozyskania łowieckiego dzików, pochodzące ze sprawozdawczości łowieckiej za okres ostatnich 7 lat. Wyniki analizy zestawiono w formie graficznej obrazującej występowanie włośnicy u dzików i świń domowych w ocenianym okresie, w skali kraju i w poszczególnych województwach, jak również dynamikę liczebności i łowieckiego pozyskania dzików.

Wyniki i omówienie

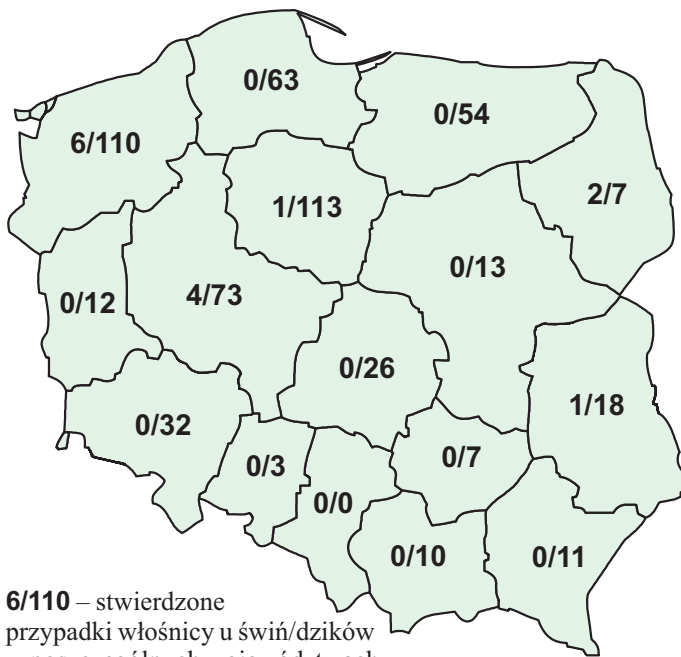
W 2003 r. wystąpiła zdecydowanie większa ekstenzywność występowania włośnicy u dzików niż u świń domowych. W okresie tym u dzików w skali kraju na ogólną liczbę 64 561 zbadanych tusz stwierdzono 204 przypadki występowania włośnicy (ryc. 1). W tym samym okresie u świń stwierdzono 74 przypadki włośnicy na 21 358 433 zbadanych tusz. Wśród zwierząt, których mięso podlega urzędowemu badaniu na obecność tego pasożyta, były to jedyne gatunki, u których go stwierdzono. W kolejnym roku oceny liczba przypadków włośnicy u dzików uległa zwiększeniu o 40, zaś u świń domowych zmniejszyła się do 29 przypadków. Liczba stwierdzonych przypadków występowania włośnicy w odniesieniu do liczby przebadanych tusz stanowiła, odpowiednio, odsetek wielkości 0,32% i 0,00015%. W 2005 r. na poddane badaniu 91 333 tusze dzików stwierdzono 260 przypadków występowania włośnicy, a na zbadane 20 004 294 tusze świń – 38 przypadków. Tym samym odsetek występowania

włośni u świń wynosił 0,00019%, zaś u dzików 0,28%. W kolejnym roku oceny liczba stwierdzonych przypadków występowania włośnicy u dzików uległa dalszemu zwiększeniu i osiągnęła poziom 321 przypadków, zaś u świń obecność tego pasożyta zdiagnozowano w 28 przypadkach. Odnosząc liczbę stwierdzonych przypadków występowania włośnicy u dzików do liczby tusz poddanych urzędowemu badaniu na obecność tego pasożyta, należy stwierdzić, że odsetek występowania włośnicy w porównaniu z rokiem poprzednim uległ zwiększeniu do poziomu 0,41%, zaś u świń zmniejszył się i wynosił 0,00013%. W 2007 r. wystąpił spadek występowania włośnicy u dzików (296 przypadków), przy jednoczesnym jego wzroście u świń (51 przypadków). W okresie tym urzędowemu badaniu na obecność włośnicy poddano tusze 103 305 dzików i 23 015 105 świń. Tym samym odsetek inwazji włośnicy w odniesieniu do przebadanych tusz wynosił, odpowiednio, 0,29% i 0,00022%. W kolejnym roku oceny wystąpił wzrost liczby przypadków włośnicy w obu grupach zwierząt. W okresie tym występowanie włośnicy stwierdzono u 524 dzików i 69 świń. Dane te w odniesieniu do liczby tusz poddanych badaniu stanowią, odpowiednio, 0,51% i 0,00034%. W ostatnim roku oceny występowanie włośnicy stwierdzono u 552 dzików na ogólną liczbę 50 433 przebadanych tusz (1,09%) i u 14 świń na ogólną liczbę 17 799 002 tusz (0,000078%). W przypadku dzików była to najwyższa liczba stwierdzonych przypadków występowania tego pasożyta w całym okresie oceny, zaś w przypadku świń była ona najniższa spośród całego okresu oceny.

Rozmieszczenie geograficzne występowania włośnicy, zarówno u zwierząt wolno żyjących, jak i domowych wykazywało znaczne zróżnicowanie. W ostatnim roku oceny najwięcej przypadków włośnicy świń stwierdzono na terenie województwa zachodniopomorskiego ($n = 6$) i wielkopolskiego ($n = 4$). W województwie podlaskim stwierdzono 2 przypadki, zaś w województwach kujawsko-pomorskim i lubelskim po jednym przypadku. W pozostałych województwach w 2009 r.

Ryc. 1. Liczba stwierdzonych przypadków włośnicy u dzików i świń domowych w latach 2003-2009

6/110 – stwierdzone przypadki włośnicy u świń/dzików w poszczególnych województwach

Ryc. 2. Liczba stwierdzonych przypadków włośnicy u świń domowych w Polsce w 2009 r.

obecności włośni u świń nie stwierdzono (ryc. 2). W tym samym okresie występowanie włośnicy dzików było najwyższe na terenie województwa kujawsko-pomorskiego ($n = 113$) i zachodniopomorskiego ($n = 110$). Znaczną liczbę dzików zarażonych włośnicą stwierdzono również na terenie województw: wielkopolskiego ($n = 73$), pomorskiego ($n = 63$) i warmińsko-mazurskiego ($n = 54$). W pozostałych województwach występowanie włośni w mięsie dzików było znacznie niższe, a jedynym województwem, w którym włośni u dzików nie stwierdzono było województwo śląskie.

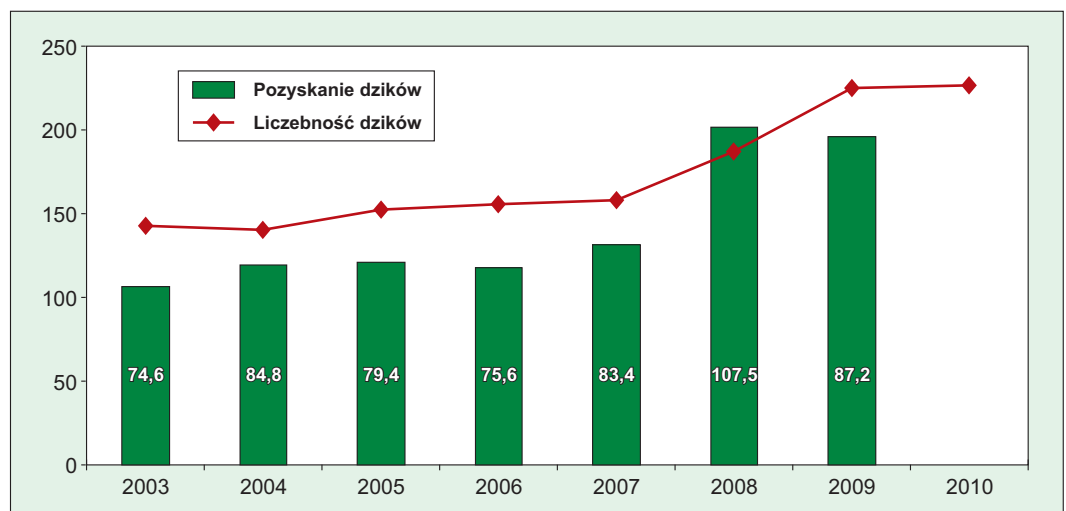
W okresie oceny wystąpił dynamiczny, ponad 1,5-krotny wzrost liczebności populacji dzików (ryc. 3). Wiosną 2003 r. liczbę tych zwierząt w obwodach łowieckich dzierżawionych przez PZŁ oceniano na 143,1 tys. osobników. W kolejnych latach okresu oceny liczebność populacji dzików zwiększała się i wiosną 2010 r., wynosiła 227 tys. zwierząt w skali kraju. Najniższe zagęszczenia dzików występowały w południowej i wschodniej części kraju, zaś największe wskaźniki zagęszczenia w analizowanym okresie występowały w zachodnich rejonach kraju, czego odzwierciedleniem były wzrastające rokrocz-

nie liczby szkód w uprawach i płodach rolnych w tych rejonach (1, 5, 7).

W tym samym okresie następował coroczny wzrost łowieckiej eksploatacji dzików. W 2003 r. na terenie kraju pozyskano łącznie 106,8 tys. tych zwierząt, co w odniesieniu do liczebności populacji stanowiło 74,6%. W kolejnych latach występował wzrost łowieckiego pozyskania dzików, co głównie uwarunkowane było wzrastającymi obciążeniami finansowymi w zakresie odpowiedzialności za szkody łowieckie, których głównymi sprawcami są dziki (4-6). W sezonie łowieckim 2008/2009, na terenie kraju pozyskano łącznie 201,4 tys. dzików, co w odniesieniu do liczebności populacji stanowiło 107,5%. W ostatnim sezonie łowieckim wielkość łowieckiej eksploatacji populacji tych zwierząt obniżyła się do poziomu 87,2%.

Coroczna łowiecka eksploatacja populacji dzików, średnio na poziomie 85% wiosennej liczebności, nie wpłynęła ujemnie na jej funkcjonowanie, a jednocześnie taki poziom eksploatacji warunkował wzrost liczebności tych zwierząt. Zwiększenie populacji dzików wynikać może z ich znacznej zdolności do zasiedlania zróżnicowanych środowisk. Intensywne zmiany w ekosystemach leśnych, jak również agrocenozach oraz wzmożona presja człowieka na środowiska bytowania zwierząt dzikich spowodowały, że w ostatnich latach ekosystemy leśne przestały być podstawowymi biotopami dzików. Zwierzęta te coraz częściej użytkują pola uprawne zarówno jako źródło wysokoenergetycznego pożywienia, jak również miejsce schronienia. Z kolei obfita baza pokarmowa przyczynia się do znacznego podwyższenia potencjału rozrodczego populacji, co przekłada się w sposób bezpośredni na wzrost jej liczebności (5, 8).

Pomimo występującego w okresie ostatnich 7 lat spadku liczby przypadków włośnicy u świń nie należy bagatelizować badania mięsa dzików na obecność włośni, gdyż u tych zwierząt w ocenianym okresie wystąpił ponad 2,5-krotny wzrost liczby przypadków

Ryc. 3. Liczebność i łowieckie pozyskanie dzików (tys. osobników) w okresie ostatnich 7 sezonów łowieckich

włośnicy. Największe nasilenie występowania włośni dotyczy zachodniej i północnej części kraju. Na terenach południowych i wschodnich włośnie stwierdzone były w o wiele mniejszej liczbie przypadków. Stan taki bezpośrednio powiązać można ze wzrostem populacji dzików oraz zagęszczeniem tych zwierząt w poszczególnych rejonach kraju.

W świetle przedstawionych danych niepokojący wydaje się fakt bagatelizowania przez myśliwych nakazanego prawem obowiązku badania na obecność włośni mięsa dzików przeznaczonego na użytek własny. W 2003 r. na ogólną liczbę pozyskanych 106,8 tys. dzików urzędowemu badaniu poddanych zostało tylko 60% z nich. W ostatnim roku okresu oceny ze 192,2 tys. pozyskanych dzików badaniu na obecność włośni poddano tylko niespełna 30% tusz. Trudno wnioskować, gdzie tkwi problem związany z brakiem badania mięsa dzików w kierunku włośnicy. Czy rzeczywiście w ocenianym okresie średnio połowa tusz pozyskanych dzików nie była badana, czy też badania te wykonywane były we własnym zakresie, bez udokumentowania tego faktu? Jednocześnie wzrost liczebności dzików przy jednocześnie niezbyt wygórowanej cenie, a tym samym szerszej dostępności mięsa dzików powoduje wzrost zainteresowania nim jako mięsem kulinarnym. W przypadku braku badań w kierunku włośni pociąga to za sobą niebezpieczeństwo zwiększenia zachorowań na włośnicę wśród ludzi.

Piśmiennictwo

1. *Budny M., Kamieniarz R., Kolanoś B., Mąka H., Panek M.*: Sytuacja zwierząt łownych w Polsce w latach 2008-2009. *Biul. Stacji Badawczej w Czempiniu* 2010, 6, 23-25.
2. *Cabaj W., Moskwa B., Pastusiak K., Malczewski A.*: Włośnica u zwierząt wolno żyjących i świń w Polsce. *Medycyna Wet.* 2004, 60, 80-83.
3. *Gawor J.*: Konina jako jedno z potencjalnych źródeł zagrożenia ludzi włośnicą. *Życie Wet.* 2007, 82, 611-614.
4. *Flis M.*: Procedura szacowania szkód wyrządzonych przez zwierzęta w uprawach rolniczych. *Biul. Inst. Hod. Aklimatyzacji Roślin* 2008, 248, 117-123.
5. *Flis M.*: Szkody w uprawach rolniczych w świetle szkodliwego oddziaływania rolnictwa na ekosystemy. *Biotop. Zagrożenia biotopów leśnych. Uniwersytet Opolski, Opole* 2009a, 123-132.
6. *Flis M.*: Wielkość szkód wyrządzanych przez dziki w uprawach rolniczych w obwodzie łowieckim polnym w latach 1999-2000 i 2008-2009. *Biul. Inst. Hod. Aklimatyzacji Roślin* 2009b, 254, 179-187.
7. *Kamieniarz R., Panek M.*: Zwierzęta łowne w Polsce na przełomie XX i XXI wieku. *Stacja Badawcza – OHZ PZŁ w Czempiniu* 2008, 46-49.
8. *Kozdrowski R., Dubiel A.*: Biologia rozrodu dzika. *Medycyna Wet.* 2004, 60, 1251-1253.
9. *Leonkiewicz J.*: Włośnica – choroba, która kompromituje Polskę. *Brac Łowiecka* 2008, 12, 36-39.
10. *Lis H.*: Analiza epizootologiczna włośnicy u świń i dzików w Polsce. *Medycyna Wet.* 1995, 51, 406-408.
11. *Lis H.*: Ocena wyników badania sanitarno-weterynaryjnego zwierząt łownych w Polsce. *Medycyna Wet.* 1991, 47, 321-323.
12. *Szelągiewicz M., Michalski M. M., Sokół R.*: Występowanie inwazji pasożytniczych u dzików w woj. olsztyńskim w latach 1975-1990. *Medycyna Wet.* 1992, 48, 163-164.
13. *Tropilo J., Kiszczak L., Kryński A.*: Łowiectwo, weterynaria, higiena. *Wyd. Łowiec Polski* 1999, 105-108.

Adres autora: dr Marian Flis, ul. Akademicka 13, 20-950 Lublin; e-mail: marian.flis@up.lublin.pl